

СТРІЛЬЧУК В. А.

викладач кафедри правознавства екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету, м. Житомир

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТРОК ЯК ТЕМПОРАЛЬНА ФОРМА ВИРАЖЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ВИМОГИ (ЦЕНЗУ)

Звернувшись до положень окремих структурних елементів Конституції України, які визначають правовий статус органів державної влади, зокрема таких, як Верховна Рада України (Розділ IV), Президент України (Розділ V), Кабінет Міністрів України (Розділ VI), Конституційний Суд України (Розділ XII), а також основи місцевого самоврядування, у тому числі до системи суб'єктів, що його здійснюють (Розділ XI), зауважимо, що у них міститься чимало різноманітних строків. Значна частина цих строків, позначаючи ті чи інші темпоральні межі, безпосередньо стосується кваліфікаційних вимог (цензів) до кандидатів, які можуть претендувати на заняття важливих посад у вказаних вище органах влади. Зокрема, маємо на увазі віковий ценз, ценз осілості тощо.

Необхідність аналізу темпоральної складової формування суб'єктного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування в зазначеній площині обумовлена не лише наявністю такого роду строків безпосередньо у тексті Основного Закону, але і їх важливістю. Адже саме від наявності та дотримання вказаних галузевих строків безпосередньо залежить легітимність та ефективність функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Так, в ч. 2 ст. 76 Конституції України зазначено, що «Народним депутатом України може бути громадянин України, який на день виборів досяг двадцяти одного року, ... і проживає в Україні протягом останніх п'яти років»; у відповідності до ч. 2 ст. 103 «Президентом України може бути обраний громадянин України, який досяг тридцяти п'яти років, ... проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років»; згідно ч. 3 ст. 127 «На посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має... стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років» тощо [1]. Наведені конституційно-правові норми закріплюють вікові цензи, цензи осілості та цензи практичного досвіду фахової діяльності для вказаних кандидатів. При цьому, їм притаманна часова визначеність.

З огляду на вищевказане набуває актуальності з'ясування питання співвідношення цензів, яким властивий темпоральний характер із конституційно-правовими строками та, власне, яке місце займають вказані галузеві строки в системі кваліфікаційних вимог.

Слід зазначити, що ценз (лат. *sensus*, від *senseo* – роблю перепис, опис) – це умови допущення особи до користування тими або іншими політичними правами [2, с. 640]. Аналогічне його визначення міститься й у тлумачному словнику української мови [3, с. 196].

Поняття «ценз» – це поняття конституційного права. Адже, як стверджує вчений-правознавець М. І. Козюбра, хоча Конституція України не містить терміна «ценз», це не означає, що їй невідоме саме

явище, яке позначається цим терміном [4]. На його думку, при всіх незначних розбіжностях у визначенні поняття «ценз», які мають місце в юридичній та політологічній літературі, під ним, як правило, розуміють встановлені конституцією і законами кваліфікаційні вимоги або спеціальні умови, з наявністю яких у особи пов'язується її допуск до користування політичними правами: брати участь у виборах, референдумі, обіймати певну державну посаду тощо.

В зарубіжній (російській) літературі поняття «юридичний ценз» трактується як «установленное законом либо правомерно санкционированное условие материального и (или) процедурного характера, позволяющее осуществить допуск участников социального общения к конкретному виду функциональной деятельности» [5, с. 8]. При цьому, як стверджує Т. В. Леднева, за даних обставин строки виступають однією із найбільш поширених в законодавстві форм «закріплення цензів». Хоча, на нашу думку, дана теза потребує уточнення, адже при визначенні співвідношення понять «ценз» та «строк» правильніше було б все-таки визначити строк не як форму закріплення цензу, а як форму вираження цензу. Оскільки перше формулювання більше стосується норми права, в якій уже знаходиться своє безпосереднє закріплення той чи інший ценз.

В контексті з'ясування співвідношень між цензом та строком, важливо також звернутися до класифікації цензів, запропонованої Т. В. Ледневою. Зокрема, слід звернути увагу на такий критерій поділу, як час дії цензів. За вказаним критерієм автор диференціює цензи на постійні та періодичні, де під першими слід розуміти цензи, строк дії яких не фіксується (професійні, службові, вікові цензи), коли для періодичних цензів встановлені часові межі їх дії (різного роду квоти, ліцензії). Виходячи із вищевказаного, строк може бути не лише формою вираження певних цензів, але й формою, яка виявляє тривалість їх існування. Таким чином, подекуди строки виступають не лише формою вираження юридичних цензів, але й темпоральним засобом фіксації тривалості їх дії в часі.

Зауважимо, що кваліфікаційні вимоги до кандидатів на зайняття певних посад в державі, які пов'язані безпосередньо зі строками (у зв'язку із чим їх справедливо можна вважати кваліфікаційними вимогами темпорального характеру), містяться не тільки у Конституції України, але й у інших нормативно-правових актах, які є джерелами конституційного права України. Підтвердженням цьому слугує, наприклад, ч. 2 ст. 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», у відповідності до якого серед вимог до кандидата на посаду Уповноваженого варто відмітити необхідність досягнення громадянином України на день обрання 40 років та проживання в Україні протягом останніх п'яти років.

Аналізуючи конституційно-правовий строк крізь призму вікового цензу, зазначимо, що в такому разі відповідний строк слід розуміти не як проміжок часу, а як момент настання події з якою конституційно-правова норма пов'язує настання правових наслідків. Адже із настанням певного віку пов'язується виникнення, зміна чи припинення конституційних правовідносин. Наприклад, із досягненням 18-річного віку громадянин набуває права голосу (ст. 70 Конституції України), із досягненням 21-річного віку громадянин набуває пасивного виборчого права бути обраним народним депутатом України (ст. 76) тощо [6, с. 83].

Отже, в підсумку наголосимо на деяких ключових моментах: формою вираження кваліфікаційних вимог (цензів) до кандидатів на зайняття важливих посад в державі, які закріплені безпосередньо в нормах конституційного права та яким властивий темпоральний характер, є власне конституційно-правові строки.

Виходячи із вітчизняної конституційної практики закріплення цензів, формою вираження яких є строки, серед останніх варто виокремити такі: строки, які є формою вираження необхідного віку кандидата (віковий ценз); строки, які виражають тривалість постійного проживання на території України кандидата (ценз осілості); строки, які виражають тривалість практичного досвіду певного виду діяльності кандидата (стаж роботи за фахом). Їх функціональна спрямованість безпосередньо направлена на забезпечення формування патріотично налаштованого, висококваліфікованого та досвідченого суб'єктного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

В основу встановлення вказаних строків повинні лягати такі критерії, як доцільність, ефективність та оптимальність. Хоч ці строки мають різне змістовне наповнення, чим власне й зумовлена різна їх тривалість, при цьому лише у своїй єдності, а також спільно із іншими кваліфікаційними вимогами вони здатні забезпечити формування дійсно висококваліфікованого, досвідченого та відповідального суб'єктного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб.

Такого роду строкам притаманний системний характер, оскільки у згаданих нами прикладах, у тому числі й тих, що містяться безпосередньо в нормах Конституції (ч. 2 ст. 76, ч. 2 ст. 103, ч. 3 ст. 127, ч. 3 ст. 148), як правило, використовується не один, а декілька строків, що становлять собою певну сукупність, систему темпоральних меж вираження кваліфікаційних вимог (цензів) до кандидатів на зайняття відповідних посад в державі. Закріплюватися вони можуть безпосередньо в положеннях Конституції України або у спеціальних законах, які регулюють порядок організації та функціонування окремих суб'єктів конституційних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (редакція від 02 березня 2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Словник іншомовних слів / [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с.
3. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова), А. А. Бурячок, В. О. Винник та ін.]. – К. : Вид-во «Наукова думка», 1970–1980. – Т. 11: Х–Ь. – 1980. – 700 с.
4. Окрема думка судді Конституційного Суду України Козюбри М. І. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 5 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (справа про віковий ценз) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9382>.
5. Леднева Т. В. Юридический ценз : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Т. В. Леднева. – Нижний Новгород, 2012. – 32 с.
6. Бровченко Н. В. Юридичні факти в конституційному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Бровченко Н. В. – Запоріжжя, 2011. – 225 с.